

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มา

การพัฒนาประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมา เมืองเชียงใหม่ถูกกำหนดให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือ ตามนโยบายการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 โดยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีการเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ผลการพัฒนาเหล่านี้ส่งผลให้เมืองเชียงใหม่เติบโตอย่างรวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจและทางกายภาพ กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญในหลายๆ ด้านของภาคเหนือตอนบน ความเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาก่อให้เกิดการขยายตัวของการใช้ที่ดินออกไปรอบเมืองไกลมากขึ้น ในขณะที่ในเมืองยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่างๆ ที่ดึงดูดให้เกิดการเดินทางเข้ามาหาจำนวนมาก ทำให้เกิดรูปแบบการคมนาคมขนส่งเพื่อรองรับการเดินทางระยะไกลทั้งภายในเมืองและนอกเมืองมากขึ้น

การขยายตัวของเมืองออกไปกว้างไกลทุกทิศทาง ได้ลดความเป็นเมืองนำอยู่ที่มีพัฒนาการอันยาวนานให้น้อยลง ระยะทางที่ไกลขึ้นประกอบกับการเปิดรับการพัฒนาตามกระแสโลกอย่างเสรี นำมาซึ่งเทคโนโลยีการสัญจรชนิดใหม่ที่ทันสมัย รวดเร็ว และไปได้ไกล ได้แก่พาหนะที่ใช้เครื่องยนต์ที่สัญจรไปมาอยู่หลากหลายบนถนนของเมืองเชียงใหม่ นับวันจะสูงขึ้นและไม่มีแนวโน้มว่าจะลดลง ความเป็นเมืองหลักในภาคเหนือตอนบนที่ดึงดูดการเดินทางจากเมืองรอบๆ และการเดินทางจากชนเมืองเชียงใหม่เองเพื่อเข้าสู่ใจกลางเมือง ทำให้ปริมาณการจราจรในเมืองสูงมากในช่วงเวลาเร่งด่วน ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพอากาศและเป็นผลเสียต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนเมือง นอกจากนี้ความมีชื่อเสียงของเมืองเชียงใหม่ในด้านการท่องเที่ยวและธรรมชาติที่สวยงาม ได้ดึงดูดให้คนจากภาคอื่นๆ ขึ้นมาท่องเที่ยวและจับจองเป็นเจ้าของผืนแผ่นดินเชียงใหม่ โดยขาดความผูกพันที่จะนำมาซึ่งการรักษาบ้านเกิดเมืองนอน นักพัฒนาที่ดินและนักธุรกิจได้โหมกระหน่ำลงทุนสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น บ้านจัดสรรชานเมือง อาคารสูง รีสอร์ท โรงแรมและสนามกอล์ฟ เพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว จนกระทั่งเมืองเชียงใหม่หนาแน่นไปด้วยคนต่างถิ่นและรถส่วนตัว ตลอดจนเมืองมีสภาพน่าเกลียดและไม่น่าอยู่ ดังเช่นปัจจุบัน

การพัฒนาที่เกิดขึ้นดังกล่าว แม้ว่าจะไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไข ทุบทิ้ง หรือล้างใหม่ได้ แต่ก็ไม่ควรให้การพัฒนาในรูปแบบเดิมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีมากไปกว่านี้อีกแล้ว ขณะเดียวกันส่วนที่ดีที่ยังคงอยู่ก็ควรได้รับการรักษาและป้องกันมิให้เกิดซ้ำรอย เชียงใหม่มีความจำเป็นต้องวางแผนให้เกิดการเจริญเติบโตที่เหมาะสมและค้นหาแนวทางหรือสิ่งซึ่งซ่อนอยู่ในตัวเอง ที่จะป็นศักยภาพสำคัญในการผลักดันพัฒนาให้เชียงใหม่เป็นเมืองที่น่าอยู่ได้ การวางแผนพัฒนาเมืองและการวางผังเมืองที่ดี โดยคำนึงถึงพัฒนาการของเมือง จะช่วยให้เชียงใหม่ยังคงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นไว้ได้ ตลอดจนสำนึกในการเป็นเจ้าของเมืองจะเป็นปรากฏการณ์ที่เข้มแข็งในการป้องกันมิให้วันวันกรรมใหม่ๆ เข้ามาทำลายความเป็นเมืองน่าอยู่ได้

เมืองเชียงใหม่กับรูปแบบการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ (Non-motorised transport : NMT) ไม่ใช่ปรากฏการณ์ใหม่ แต่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของผู้อาศัยในเมืองนี้ และได้พัฒนามาจนเป็นเอกลักษณ์ของภาคเหนือตอนบน รูปแบบของการเดินทางเหล่านี้ ได้แก่ พาหนะที่ใช้แรงคน เช่น รถจักรยาน สามล้อถีบ หรือแม้กระทั่งการเดินเท้า เป็นต้น ในสมัยที่เชียงใหม่ยังไม่ได้รับกระแสการพัฒนาเมืองหลักมากเท่าปัจจุบัน เมืองมีขนาดเล็กประชาชนนิยมใช้การเดินเท้าและจักรยานเพื่อการสัญจร โดยเฉพาะการเดินทางระยะใกล้ ซึ่งเป็นรูปแบบของการเดินทางในเมืองที่สะดวกไร้มลพิษ ปัจจุบันการใช้รถถีบมีน้อยลง ส่วนการเดินทางที่พบในบางบริเวณเช่นชุมชนพักอาศัยและย่านพาณิชย์กรรม เนื่องจากสภาพเมืองเปลี่ยนไปมีการขยายตัวไปไกลมากขึ้น ทำให้พาหนะที่ใช้เครื่องยนต์เข้ามาแทนที่จักรยานและการเดินเท้าที่ไม่เหมาะกับการเดินทางระยะไกล ในขณะเดียวกันการพัฒนาเมืองก็เน้นให้ตอบสนองต่อการใช้พาหนะที่ใช้เครื่องยนต์ เช่น มีการตัดถนนใหม่ และตัดต้นไม้ที่เคยเป็นร่มเงาริมทางเพื่อขยายถนน ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนเดิมและการลดลงของการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ พื้นที่บนถนนถูกยึดครองโดยพาหนะที่ใช้เครื่องยนต์แทน การเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ที่มีปัจจุบันจึงปรากฏเฉพาะบางบริเวณและในขอบเขตพื้นที่ที่ไม่ไกลนัก หรือเปลี่ยนลักษณะการใช้ประโยชน์เป็นการใช้เพื่อการท่องเที่ยวและเพื่อสุขภาพ มากกว่าที่จะใช้ในชีวิตประจำวันดังที่เคยเป็นมา

ถ้าพิจารณาสภาพเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันแล้ว ยังมีเวลาพอและมีความพร้อมระดับหนึ่งที่จะพัฒนารูปแบบเมืองให้เติบโตไปโดยเน้นการคงอยู่ของการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ การวางแผนและวางผังเมืองควรจะมีกลยุทธ์ในการรักษาทิวทัศน์เดิมและเสริมบทบาทใหม่ของการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ให้มากขึ้น ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ให้น่าอยู่ โดยเน้นรูปแบบของการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ จึงเกิดขึ้นมาเพื่อแสวงหาโอกาสและความเป็นไปได้ในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ ให้มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี ผลสุดท้ายของการศึกษาจะเสนอแนวทางในการพัฒนาเมืองที่สอดคล้องและส่งเสริมการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ โดยการพัฒนาเมืองในแนวทางดังกล่าวจะนำไปสู่การเป็นเมืองเชียงใหม่ที่น่าอยู่ต่อไป

1.2 ขอบเขตศึกษา

ขอบเขตพื้นที่ : ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ 40 ตารางกิโลเมตร

ขอบเขตเนื้อหา : ศึกษาครอบคลุมถึงการพัฒนาเมืองในอดีต ซึ่งจะสะท้อนถึงสภาพการเดินทางในแต่ละยุค อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในสภาพการเดินทางปัจจุบัน โดยศึกษาทั้งการเดินทางแบบใช้เครื่องยนต์และไร้เครื่องยนต์ นอกจากนี้ยังศึกษาครอบคลุมถึงประสบการณ์การจัดการจราจร และการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในต่างประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจต่อการจัดการวางแผนพัฒนาเมืองที่เน้นการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในพื้นที่ศึกษา

1.3 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์เชิงพัฒนา

เพื่อแสวงหาโอกาสและความเป็นไปได้ในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ และชุมชนในเมืองเชียงใหม่ ให้มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี โดยการเสนอรูปแบบการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในเมืองเชียงใหม่

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อเสนอภาพสถานการณ์การเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในพื้นที่ศึกษา
2. เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่ โดยเน้นรูปแบบการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เรียนรู้ถึงรูปแบบและสถานการณ์ การเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในพื้นที่ศึกษา
2. สามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ ที่จะเกิดรูปแบบเมืองเพื่อรองรับการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ ให้เป็นทางเลือกหนึ่งของการเดินทางในเมืองเชียงใหม่
3. ผลการศึกษา สามารถเป็นแนวทางเสนอแนะหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มผู้สนใจเกี่ยวกับการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ เพื่อนำไปสู่ความเป็นจริงในทางปฏิบัติ ซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี ให้แก่เมืองและชุมชน ทั้งในพื้นที่ศึกษา และพื้นที่อื่นๆ
4. กระบวนการและวิธีการศึกษา สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาสำหรับพื้นที่อื่นๆ ได้

1.5 ขั้นตอนและวิธีการศึกษา

1. ศึกษาสภาพการพัฒนาเมืองและการเดินทางของเมืองเชียงใหม่ โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลาคือ
  - เชียงใหม่ในยุคดั้งเดิม (พ.ศ.1839-2397)
  - เชียงใหม่ในยุคเปลี่ยนแปลง (พ.ศ.2398-2499)
  - เชียงใหม่ในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2500-2540)
 โดยแต่ละยุคจะแบ่งการพิจารณาพื้นที่ออกเป็นโซน ๆ เพื่อศึกษาพื้นที่ได้ละเอียดมากขึ้น
2. ศึกษาสถานการณ์การเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในพื้นที่ศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยใช้วิธีกรทบทวนวรรณกรรมสำหรับยุคดั้งเดิมกับยุคเปลี่ยนแปลง ส่วนยุคปัจจุบันใช้การลงศึกษาภาคสนามเพื่อสังเกตพฤติกรรมกรรมการเดินทาง และสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการทบทวนวรรณกรรมต่างๆ เพิ่มเติม
4. ศึกษาประสบการณ์และเงื่อนไขของการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ ในพื้นที่ต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศ จากงานเขียน เอกสาร งานวิจัย และหนังสือที่มีเนื้อหาดังกล่าว เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจ และนำไปใช้ประกอบการศึกษาพัฒนารูปแบบการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ ในพื้นที่ศึกษาได้
5. ศึกษาทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง
6. นำวิชาความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาในข้อ 1-5 มาประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ ให้เกิดเป็นองค์ความรู้สำหรับการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในเมืองเชียงใหม่ และนำไปสู่การเสนอแนวทางพัฒนาเมืองที่สอดคล้องต่อการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์

1.6 คำจำกัดความ

การเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ (Non-motorized transport : NMT) หมายถึงรูปแบบการเดินทางโดยไม่ใช่พาหนะที่มีเครื่องยนต์ในการขับเคลื่อน ได้แก่ การใช้จักรยาน รถมสามล้อแรงคน การเดินเท้า รถเข็น เรือพาย หรือแม้กระทั่งการใช้เกวียนและสัตว์พาหนะเป็นต้น

1.7 แหล่งข้อมูล

1. ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ ได้จากการศึกษาในเอกสาร
  - จากหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  - จากสำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
  - สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2. ข้อมูลที่เกี่ยวกับการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ ในพื้นที่ต่างๆ
  - เอกสารจากหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  - เอกสารจากห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
  - INTERNET
3. ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางแบบไร้เครื่องยนต์ในพื้นที่ศึกษา
  - สัมภาษณ์ผู้ที่เดินทางโดยพาหนะไร้เครื่องยนต์ ในพื้นที่ศึกษา
  - สัมภาษณ์นักวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  - สัมภาษณ์ชาวเมืองเชียงใหม่
  - สัมภาษณ์ตำรวจจราจรเมืองเชียงใหม่
4. ข้อมูลด้านปริมาณการจราจรในพื้นที่ศึกษา
  - สำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงใหม่
  - เทศบาลนครเชียงใหม่
  - สำนักงานคณะกรรมการจัดระบบการจราจรทางบก (ส.จ.ร.)
  - การทางพิเศษแห่งประเทศไทย
  - ผังเมืองจังหวัดเชียงใหม่
5. ข้อมูลแผนที่
  - ผังเมืองจังหวัดเชียงใหม่
  - ภาควิชาภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
  - ส.จ.ร.

